

Taloustiede kohtaa epäluottamusta, ei vihaa

■ Heikki Mäntylä

Professori Vesa Kannianen ihmettelee (*Tieteessä tapahtuu* 8/2008) miksi taloustieteilijöitä vihataan. Kannianen varmaankin kärjistää tarkoituksella, herättääkseen mielenkiintoa. En usko, että taloustieteilijöitä vihataan, joskaan ei ehkä rakastetaakaan. Ehkä oikeampaa olisi puhua epäluottamuksesta. Siihen on syynsä.

Kannianen toteaa: "...teknisten alojen tutkijat eivät pidä taloustiedettä tieteenä. Sama koskee myös matemaatikkoja". Kannianen mielestä "maailmanparantajien yhteiskuntaluokka, tuntuu usein vihaavan taloustieteilijöitä." Tähän ryhmään hän lukee myös humanistit,

Johdonmukaisuus ja ennustuskyky ovat hyvän teorian ja mallin tärkeitä tunnusmerkkejä. Tarpeen vaatiessa mallia on korjattava. Taloustiede ei ole tässä osoittautunut mestariksi.

Niin sanotuille eksakteille tieteille on tunnusomaista, että teorialla ja mallit kuvaavat ilmiöitä ja kausaalisuhteita yksikäsitteisesti ja antavat luotettavia ennusteita. Ristiriitaista havaintoa tai virheellistä ennustetta ei pidetä tiedeyhteisössä vain kiusallisena, vaan myös erheenä, joka edellyttää hyväksyttävää selitystä. Tosin vakiintuneen teorian mahti on niin vankka, että joskus havainnot saavat sopivilla tulkinnoilla taipua sopusointuun paradigman kanssa eikä päinvastoin. Ääritapauksessa malliin on pakko lisätä jopa uusi parametri paradigman tukemiseksi. Esimerkkinä tällaisesta on kosmologien "löytämä" pimeä energia. Siitä ei ole mitään havaintoja, mutta ilman sitä universumin kiihtyväksi laajenemiseksi tulkittu havainto ei olisi sopusoinnussa suhteellisuusteorian ja kosmologian standardimallin kanssa.

Taloustieteilijöillä on malliansa rakentelussa ja ennusteiden teossa samanlaisia ongelmia kuin ilmastomuutoksen tutkijoilla. Meteorologeil-

la on vaikeuksia tehdä sääennusteita muutamaa päivää pitemmälle, mutta ilmastomuutoksesta aikatauluineen ja vaikutuksineen esitetään tarkkoja, joskin jopa suuruusluokaltaan vaihtelevia ja ristiriitaisia arvioita. Tutkijat puolustautuvat muuttujien suurella määrällä ja vetoavat tutkimuskohteiden turbulentsuuteen, joka tekee mallit ylivoimaisen monimutkaisiksi ja niiden hallinnan mahdottomaksi jopa moderneimmilla tietokoneilla.

Taloustieteilijöillä on lisäksi riesanaan inhimillisen käyttäytymisen arvaamattomuus. Tämä on totta, mutta ennusteiden näennäinen tarkkuus ja samalla epäluotettavuus ei anna uskottavaa kuvaa tieteenalasta, eikä johda asianmukaisiin toimenpiteisiin. Informaatioteknologian kehitys ja talouselämän rytmin muutos ovat sysänneet vanhat kunniakkaat teorialla savupirtin nurkkaan päretuikun asemaan. Niinpä vanhat 1960-luvulla riehuneet keynesiläisten ja monetaristien kiistat inflaatiosta ja rahataloudesta ovat vain mielenkiintoista historiaa.

Sen sijaan, että taloustieteilijät olisivat paneutuneet oman alansa perusongelmiin, eli teorioitensa modernisointiin ja fokusointiin, he ovat ryhtyneet laajentamaan reviiriään. Kannianenkin lohduttautuu ja samalla kehaisee:

"Muiden yhteiskuntatieteiden taholta tuleva arvostelu taloustiedettä kohtaan saattaa johtua siitä, että taloustiede on vahvasti imperialistinen. Se on nimittäin menestyksellisesti tunkeutunut muiden yhteiskuntatieteiden tutkimuskohteiden alueille."

Hän mainitsee esimerkkinä, että

"Taloustiede on tunkeutunut etenkin biologiaan, antropologiaan ja evoluutiopsykologiaan. Se tunkeutuu myös entistä vahvemmin moraalifilosofian alalle, missä filosofit ovat vuosisatoja junnanneet paikallaan."

Juuri näin on käynyt, mutta rohkenisiko kysyä millä asiantuntemuksella? Talousennusteet onnistuvat jossain määrin, kun kuluttajat käyttäytyvät rutiininomaisesti, mutta ovat astrogian tasoa poikkeustilanteissa, joissa oleellisina vaikuttavina tekijöinä ovat pelot, toiveet, huhut, eettiset motiivit jne. Pörssi olisi toisenäköinen, jos kaikki toimisivat rationaalisesti. Tunteenvaraisuus ja tyhmyys tuntuvat olevan taloustieteilijälle tuntemattomia tekijöitä vaikka ne ovat keskeisiä ihmisten käyttäytymisessä. Mutta tällainen tarkastelu ei olisikaan taloustiedettä, vaan sosiaalipsykologiaa tai sosiologiaa.

Kanniainen kertoo: ”Myös ne taloustieteilijät, joilla takavuosina oli vahva sosialistinen maailmankuva, seisovat tänä päivänä taloustieteilijöiden pääjoukon mukana.” On selvää, että politiikka vaikuttaa väistämättä taloustieteen uskomuksiin ja paradigmoihin. Uuden imperiumin jumalalliseksi auktoriteetiksi on nostettu markkinataloutta säätelevät vapaat markkinavoimat, joiden mahtia ei ole lupa kyseenalaistaa. Hiukan epäselvää tavalliselle kuluttajalle on, personoituvatko markkinavoimat lopulta yhdeksi ylijumalaksi vai onko näitä jumalia erilaisine luonteenpiirteineen ja oikkuineen monta – kuten antiikin Kreikassa.

Maallikko kuitenkin odottaisi taloustieteeltä viileämpää ”tieteellistä” otetta. Ehkä se näin lisäisi arvostustaan ja vaikutusvaltaansa jopa poliittikkoihin. Eksaktien tieteiden kaikkia menettelytapoja ja pelisääntöjä ei luonnollisesti ole mahdollista soveltaa. Laboratoriokokeiden tekeminen on useimmiten käytännössä mahdotonta. Taloustiede ei kuitenkaan voi vetäytyä sen taakse, vaikeaa se on kosmologeillekin. Tieteellisiltä väitteiltä edellytettävän falsifioitavuusehdon tiukka noudattaminen lienee myös

ongelmallista, muttei aina ehkä ihan mahdotontakaan.

Rohkenen väittää, että kadun miesten ”viha” on turhautumista ennusteiden epäluotettavuuteen ja samalla uuden ”ylijumalan” nöyrään palvelemiseen, joka alistaa ihmisen tieteen auktoriteetilla pelkäsi resurssiksi arvaamattoman ja oikukkaan isännän komennossa. Uskon, että muiden tieteenhaarojen taloustieteilijöihin kohdistuva ”viha” lienee pääosin reaktiota taloustieteen imperialistisia pyrkimyksiä vastaan – älkää tulko meidän reviiрилlemme. Muutkin tieteenalat havittelevat maailmanvalloitusta, jotkut niin pontevasti, että suorastaan muistuttavat uskontoja missioineen ja dogmeineen. Darwinistit vahtivat evoluutioteorian pyhyttä ”ID-hörhöjä” (ID, *Intelligent Design*) vastaan ja ”älykkäiden” tietojärjestelmien kehittäjät uskovat korvaavansa ihmisen konetietoisuudella. Monet fyysikot unelmoivat ”Kaiken Selittävästä Yhtenäisteoriasta” (GUT, *Grand Unified Theory*), jonka perustukselle voitaisiin rakentaa kaikki muu tieteellinen tutkimus, koska GUT kertoisi millainen objektiivinen todellisuus ”oikeasti” on ilman uskomuksia.

Huolimatta useiden tieteenalojen instrumentalistisesta ja teknisestä edistyksestä voisi olla syytä hetkeksi pysähtyä miettimään kunkin tieteenhaaran fundamentaalisia asioita ja jopa, rationaalisten tieteentekijöiden inhoamia, filosofioita. Kysymyshän on lopulta inhimillisestä uteliaisuudesta ja yrityksestä raottaa todellisuuden verhoa rajallisen järjen voimin. Valitettavasti verho ei koskaan voi aueta kokonaan, koska tutkija on aina ja väistämättä osa tutkimaansa kohdetta ja samalla verhoa.

Kirjoittaja on diplomi-insinööri.